Bolagsbeskattning och kapitalkostnader

Industriens Utredningsinstitut, av professor Leif Mutén, distribution Almqvist & Wiksells förlag, 1968. Pris 40: –.

På Professor Leif Muténs doktorsmiddag yttrade rektor magnificus i sitt tal ungefär som så, att de normativa vetenskaperna måste etablera ett nära samband med de empiriska. Annars förtjänar de inte beteckningen "vetenskaper". Om yttrandet bidragit till att styra in förf. på det spår han följer i sitt nu publicerade arbete, bör talaren vara tillfredsställd. Ämnet och behandlingen av detta karakteriseras nämligen av att skattejuridiken fullständigt integreras med ekonomin, närmast en matematicerad ekonomi. I utbildningen har juridiken länge varit nära nog helt separerad från matematik och ekonomi. Redan latinkravet för juridiska studier har i många fall sörjt för tidiga och effektiva skrankor mellan fållorna. Trycket på rättsvetenskapen att icke förbli sig själv nog har emellertid ökat från alla håll, icke minst akademier och näringsliv. Det här anmälda arbetet, som även internationellt är helt banbrytande på sitt område, kan kanske uppfattas som en indikation på att något omsider håller på att hända.

Förf. kan inte ha gått helt fri från den stolta men ödsliga tanken, att endast få besitter samma dubbla sakkunskap som han själv och därmed möjlighet att helt tillgodogöra sig framställningen. Det vore emellertid stor synd på arbetet, om dess tvärvetenskapliga karaktär skulle avskräcka. Av de båda inslagen är det rättsliga det mindre och lättast assimilerade. Ekonomer bör därför icke behöva räkna med att det skatterättsliga inslaget skall åsamka mycket besvär. För jurister gäller det omvända. Bitvis måste de finna föret kärvt. Men också den jurist som känner sig i stort sett främmande för de empiriska disciplinerna får behållning av läsningen. Om inte annat kommer han att få en inblick i metoder, som reducerar området för det instinktiva tyckandet och i motsvarande mån ökar området för rationellt bedömande. Det kan vara skäl erinra om en gammal tumregel inom nationalekonomin. Man konstaterar först intuitivt, vilket resultat som måste vara rätt. Med stor sannolikhet kan man sedan utgå från att det motsatta resultatet är det verkligen riktiga. Även en ytlig bekantskap med ekonomernas metodik ger i varje fall en jurist respekt för svårigheterna i de ekonomiska problemställningarna. Om det är ekonomerna som har lättast att läsa arbetet, är det juristerna som bäst behöver det, så kanske man kan våga uttrycka sig. Båda kategorierna läsare kan emellertid påräkna den njutning, som ligger i att befrias från missuppfattningar och förutfattade meningar.

I arbetet lämnas (kap. 1—3) en översikt av de typer av skatter, som i skilda länder för närvarande träffar bolagens inkomster på deras väg till aktieägarna, och av motiveringarna för dessa skatter. Både skattetyper och motiveringar utgör en yppig och vildvuxen flora. Olikheterna kan, som i förordet framhålls av chefen för Industriens Utredningsinstitut, Dr. Lars Nabseth, delvis ges en naturlig förklaring. Delvis framstår dessa olikheter dessvärre

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-08 17:08:38

dock som produkter av sekterism i tänkandet. Intressanta konflikter uppkommer, då trosbekännelserna skiljer sig åt på samma tid och i samma land. Här i landet gällde en gång samtidigt en lag *om* utdelningsbegränsning och en annan lag — ersättningsskatteförordningen — *mot* utdelningsbegränsning. Förf:s redovisning av den brokiga mångfalden utgör en nyttig medicin mot ett tagande för gott av just det lokala och för dagen rådande modet. På en punkt i framställningen är det frestande att komplettera hans framställning. Det gäller den urgamla motiveringen för en särskild bolagsskatt, att aktieägarna är fria från ansvar för bolagets skulder. Denna frihet skulle säkerligen ägarna av de flesta börsnoterade aktier gärna uppge mot frihet för bolagen från skatt! Det vore riktigare att vända på motiveringen genom att hänvisa till bolagens frihet från ansvar för aktieägarnas skulder. Många bolagsbildningar har tillkommit på tillskyndan just av banker och andra kreditgivare — vilket vore oförståeligt om det klassiska argumentet för en särskild bolagsskatt någorlunda fullständigt täckt verkligheten. Närmast denna kommer man måhända genom det sammanfattande påståendet, att en bolagsbildning möjliggör en mer rationell hushållning med säkerheter i vidsträckt mening, alltså inkluderande namnsäkerhet. När kommer för övrigt den första tvärvetenskapliga analysen av säkerheternas speciella ekonomi? Förf. avlivar den klassiska myten effektivt (s. 85—86 och 191) men kort och inbjuder därigenom en anmälare att till förf:s spark foga en egen. Den bästa motiveringen till bolagsskatten har för övrigt kanske lämnats av en icke-jurist, författaren Frans G. Bengtsson. Direkt avsåg han visserligen en mer primitiv beskattning, nämligen den vikingarna praktiserade vid sina strandhugg. I och med att det fanns att ta var utvecklingens början och dess fortsättning given. Frans G:s resonemang, en variant av satsen om den labila jämvikten, tycks stå sig väl vid jämförelse med de flesta andra.

Förf. måste för den följande framställningen diskutera (kap. 4) hur bolagens marginalkostnader för kapitalanskaffning bör beräknas. Den som till äventyrs trott att denna beräkning kan ske med någorlunda enkla hjälpmedel finner, att så inte är fallet. Svårigheterna är inte främst av "praktisk" natur, d. v. s. de föranleds inte av en ambition att i kalkylerna införa mesta möjliga data. De är i stället av djupgående principiell natur. Varje anskaffning av kapital, t. ex. en upplåning, påverkar kostnaden för varje följande sådan anskaffning, t. ex. en nyemission. Det föreligger med andra ord interdependens mellan alla alternativ på finansieringssidan. Dessutom påverkas kapitalanskaffningskostnaden av den användning bolaget ger kapitalet, t. ex. så att ett lån för ett dåligt projekt blir direkt eller indirekt dyrare än ett lån för ett bra projekt. Interdependensen omfattar alltså också kapitalanvändningen. Detta gör icke frågan om beräkningen av kapitalanskaffningskostnaden lättare att besvara (sid. 211). Förf:s framställning är bitvis starkt koncentrerad. Den intresserade kan i åberopade tidigare svenska arbeten, framför allt i de av E. Lundberg och S. E. Johansson, finna en fylligare diskussion av principfrågorna. I varje ambitiöst arbete om bolagens kapitalanskaffningskostnader ingår numera obligatoriskt en kritik av Modigliami-Millers argument, och den finns med också här (s. 90). För-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-08 17:08:38

hållandet kan kanske uppfattas som ett erkännande i sitt slag, att argumentet i fråga tillfört diskussionen något både nytt och väsentligt.

Efter denna redovisning av utgångspunkterna för undersökningen presenterar förf. (kap. 5) en enkel modell. Denna används för att studera verkningarna av en differentierad bolagsbeskattning. Det visar sig, att även vid denna enkla modell åtskillig formelexercis erfordras för att få fram sambanden mellan de storheter, som tillsammans påverkar ett bolags utdelningspolitik. Hur jämvikten förändras av ett antal alternativa skatteprogram studeras därefter (kap. 6), först med bortseende från aktieöverlåtelser och därefter med beaktande av sådana. Det behöver inte påpekas, att svårigheterna att få bukt med materialet ökar i minst samma takt som modellen görs mer verklighetstrogen.

Utomlands är skattedifferentiering på aktieägarsidan inte ovanlig. Bolagsskattens effekter på aktieägarnas inkomst kan då korrigeras vid aktieägarnas beskattning. Förf. ägnar (kap. 7) ämnet en överblick och uppmärksammar därvid särskilt de internationella komplikationerna. Dessa befinns här liksom vid den differentierade bolagsbeskattningen försvåra uppgiften för den lagstiftare, som avviker från den internationella normalen i skatterätten. Skarvarna mellan skilda bolagsskattesystem är som alltid svåra att lappa ihop.

S. k. latenta skatteskulder finns hos bolagen världen över men anses av ålder vara särskilt betydande här i landet. Förf. inarbetar (kap. 8) dessa skatteskulder i sina tidigare kalkyler, vilket innebär ett ytterligare närmande av modellen till verkligheten men oundvikligen också ökade svårigheter att hantera modellen

Pol. mag. Jan Bröms har assisterat förf. i detta avsnitt. Arbetet avslutas med en sammanfattning på svenska och engelska samt två appendix, varav det ena en strängt formaliserad analys av vissa i huvudtexten berörda sammanhang. För detta appendix har förf. mobiliserat den välkände matematikern Fil. dr. Carl Philipson.

Ovanstående rader har tillkommit för att ge åtminstone några glimtar av vad förf:s undersökning avser och på vilka vägar han sökt sig fram. Hans vedermödor och vederkvickelser blir med nödvändighet också läsarens, för vilka ingen genväg till sanningen över t.ex. en refererande tidskriftsanmälan denna gång står öppen. Förf. är värd en eloge för att han inte hesiterat att angripa även de ytterst svårhanterliga problem, som uppkommer vid de senare stadierna av den stegvisa utbyggnaden av modellen till ökad överensstämmelse med verkligheten. Att slutsatserna sitter långt inne och får begränsad räckvidd är oundvikligt, så som verkligheten ställt till saker och ting för forskarna. Det sägs ibland, att värdet av arbete med ekonomiska modeller är diskutabelt. Varje modell representerar verkligheten endast i stark — ibland s. k. heroisk — förenkling. En slutsats från modellen gäller därför måhända inte utanför denna själv. En sak är emellertid oomtvistlig, och det är att metodiken i fråga eliminerar åtskilligt feltänkande även i de fall då den inte förmår ge själva facit.

Det är att hoppas, att förf. med detta kraftprov givit utvecklingen i riktning mot en integration av skattejuridiken med ekonomin en knuff framåt och att andra kommer att ta vid, där han i varje fall för tillfället slutat. Till uppmuntrande

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-08 17:08:38

av sådan efterföljd bör kanske framhållas, att det finns många lockande uppslag till undersökningar av juridisk-ekonomisk karaktär, vilka inte erbjuder tillnärmelsevis samma svårigheter som den här föreliggande. Om t. ex. realisationsbeskattningen finns en rik utländsk litteratur. Trots detta torde beskattningsformen i fråga alltjämt utgöra en fyndgruva för en forskare på jakt efter ämne. På en undersökning av samma bredd och djup som den här anmälda torde man kunna hoppas, endast om förf. själv skulle vara villig att göra en ny insats. Redan om de erforderliga s. k. förkunskaperna förefaller nämligen förf. vara i det närmaste ensam både här hemma och utomlands.

Claes Sandels

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-08 17:08:38